

Historie og politik

KOMMENTAR TIL EN ANMELDELSE

AF
ANDERS LUNDKVIST

I seneste hæfte af *Historisk Tidsskrift* (118:2, s. 565-569) anmeldte Jan Pedersen (JP) min bog *Dansk Kapitalisme. Gennembrud, storhed og stagnation*. Det er en loyal anmeldelse, der giver et godt indtryk af bogens anliggende. Samtidig er den meget diskuterende. Det hilser jeg velkommen, men det kalder på et svar.

Det er rigtigt, at bogen – ud fra demokratisk socialistiske præmisser – er kritisk over for sin genstand, altså kapitalismen, men den er ikke et partipolitisk indlæg som antydnet i den første linje, hvor den places i det „politiske miljø til venstre for Socialistisk Folkeparti“. Det bekræftes vel også af det forhold, som JP med rette understreger, nemlig at bogen ikke er klassisk marxistisk, hvor arbejderklassen, forstået som de privatansatte lønmodtagere, ses som kapitalens centrale modmagt.

Det er imidlertid ikke tilfældet i dag. Vælgerundersøgelser viser, at i 2015 stemte blot 35 % inden for denne klasse på socialistiske partier (S, SF og EL), mod 62 % i 1972. Derimod stemmer offentligt ansatte og til dels modtagere af overførselsindkomster rødt (s. 350 i bogen). Og ser vi på den overordnede politiske diskussion, går skillelinjen vel mellem at styrke den private (kapitalistiske) og den offentlige sektor: skattelettelser eller velfærd?

Det har interesseret mig nøgternt at undersøge, hvorpå denne tektoniske ændring i holdninger beror. Skyldes det måske, at vi har fået en „folkekapitalisme“, hvor almindelige lønmodtagere helt konkret har fået en „aktie“ i kapitalismen og dermed i borgerlig politik? Det kan faktisk efterforskes empirisk, og her viser det sig, at lønmodtagernes nettokapitalindkomster (især fra bolig og privatpension) er vokset fra 1,4 % af lønnen i 2000 til 6,5 % i 2014 (s. 289); det er naturligvis en betydelig stigning, men dog stadig så lidt, at jeg tvivler på denne forklaring af borgerliggørelsen.

Jeg tror snarere, det skyldes, at den egentlige arbejderklasse ikke længere har en objektiv interesse i den offentlige sektor (s. 341). Igen kan det opgøres empirisk. Det viser sig, at værdien af offentligt forbrug pr. vælger, altså også pr. privatansat, var 128.000 kr. i 2013. Jeg ser på beskæftigede og indregner derfor ikke værdien af indkomstoverførsler. Heroverfor svinger skattebidraget mellem 172.500 kr. for de lavestlønnede og 331.300 kr. for de højestlønnede. En simpel *cost-*

benefit betragtning viser således, at den offentlige sektor er en dårlig forretning for de privatansatte. Offentligt ansatte og modtagere af indkomstoverførsler betaler selvfølgelig også skat, men deres skatteprocent er jo ikke 100 %, så de har en klar objektiv interesse i den offentlige sektor. Der er ikke et én-til-én forhold mellem interesser og politiske meninger, men en god gammeldags marxistisk interesseanalyse synes dog her at have en forklaringskraft (selv om offeret er den traditionelle marxistiske klasseanalyse).

Mærkeligt nok hævder JP, at jeg overser, at „også privatansatte har behov for offentlige tjenesteydelser“, men det er altså ikke tilfældet; dermed bortfalder pointen i mit regnestykke. Der er givetvis nogle på venstrefløj, der vil finde min analyse „modløs og pessimistisk“, som JP skriver, og det er den selvfølgelig også, hvis det aksiomatisk er arbejderklassen, der skal tilvejebringe socialismen.

Men jeg er optimistisk! Og jeg bygger min optimisme på, at 62 % af vælgerne i 2013 udgjordes af offentligt ansatte plus modtagere af overførselsindkomster (inkl. folkepension), jf. s. 340. Dette betydelige flertal har en soleklar interesse i at kæmpe for den offentlige, snarere end den kapitalistiske sektor; og den offentlige sektor er den fælles økonomi, altså kernen i socialismen. Heroverfor står 38 %, der udgøres af selvstændige og privatansatte lønmodtagere, der altså ikke har en sådan objektiv interesse. Mærkelig nok – igen – nævner JP ikke dette relative styrkeforhold, og så er det jo ikke så ejendommeligt, at han finder min analyse „modløs“ ud fra et venstrefløjsperspektiv.

Disse meget politiske emner fylder meget i JP's anmeldelse og derfor også i dette svar. Men i bogen dukker de først op i et par afsnit i slutningen af bogen. Bogens hovedanliggende er en historisk fremstilling af kapitalismens udvikling fra gennembruddet i 1890'erne til vore dages selskabskapitalisme. Jeg takker her for JP's ros af „den empiriske dimension“. Det har faktisk været vigtigt for mig at fremlægge et materiale, der kan være nyttigt for forskningen uanset politisk ståsted.

Hvordan skal en sådan opgave gribes an? Kapitalismen – forstået som økonomisk aktivitet domineret af profitmaksimering – har aldrig været enerådende. For det første udgør den kun en del af den private sektor, idet vi også har – og især havde – privatøkonomisk aktivitet, der sigter på brugsværdi/nytte for virksomhedsejeren og familie. Dette er markedsøkonomi uden kapitalisme, også kaldet „simpel vareproduktion“, og man kan her for den lidt ældre tid tænke på gårdmænd og husmænd på landet og håndværkere og småkøbmænd i byerne. For det andet er der den ikke-private, altså offentlige sektor.

Grundstrukturen i fremstillingen må derfor være en opdeling af økonomien i disse tre sektorer, hvor opgaven har været at følge deres relative styrkeforhold op igennem tiden. Klasseanalysen må tilsvaren-

de operere med en tredeling: privatansatte lønmodtagere i den kapitalistiske sektor, selvstændige i den ikke-kapitalistiske del af den private sektor samt de offentligt ansatte. Genstanden – kapitalismen – dikterer klassificeringen og dermed metoden.

Hovedresultatet af denne undersøgelse er, at den kapitalistiske sektor meget langsomt voksede til 33 % af økonomien (målt ved bruttofaktorindkomsten, BFI) i 1957, derefter stagnerede på dette niveau i den „velfærdskapitalistiske periode“ frem til 1982, for derefter at ekspandere relativt i den „nyliberale periode“. Den ikke-kapitalistiske del af den private økonomi er stedse gået tilbage og udgør nu blot omkring 12 % af BFI, og den offentlige sektor har oplevet en relativ vækst til et toppunkt på godt 30 % i 1982, hvilket i den nyliberale periode ikke overraskende er faldet tilbage til ca. 26 % i 2015. Klasseanalysen viser, at den egentlige arbejderklasse voksede fra 40 % af de beskæftigede i 1901 til 60 % i 1960, hvorefter andelen faldt til 52% i 1982 (fordi de offentligt ansatte fyldte stedse mere), men voksede til 61% i 2015 (i takt med at selvstændige og offentligt ansatte mistede vægt). De selvstændige faldt derimod fra 40 % i 1901 til 7 % i 2015, og de offentligt ansattes relative vægt øgedes til 14 % i 1960 og knap 35 % i 1982, hvorefter andelen faldt tilbage til knap 32 % i 2015.

Denne vægt på strukturerne – understreget mange steder i bogen – betyder en nedprioritering af meget, som JP efterlyser, herunder de interne forhold (og modsætninger) i de tre sektorer og de tre klasser. Det undskylder jeg ikke, for man kan kun fokusere på noget ved at nedprioritere andet. Hvis bogen i stedet for kapitalismen havde handlet generelt om Danmarks økonomiske historie, skulle mange af de emner, som JP gerne havde set medtaget, givetvis have været inkluderet, herunder den teknologiske udvikling og kapitalismens bidrag til velstandsfremgangen (som jeg bestemt ikke benægter).

Til slut: JP finder en vis „nostalgisk“ tendens i bogen, fordi jeg er fascineret af andelsbevægelsen og det element af demokratiske styring af økonomien, den var udtryk for. Dette var muligt, netop fordi den demokratiske idé var baseret på materielle interesser om at få afsat produkterne (så dette overser jeg bestemt ikke som hævdet af JP).

Der er nu ikke nostalgi heri, forstået som en idé om blot at vende tilbage til fortiden. Det tror jeg ikke er realistisk. Som forklaret (s. 72ff.) overvældes andelsbevægelsen af den kapitalistiske udvikling, der påtvinger en tilpasning til selskabskapitalismen, jf. Arla og Danish Crown. En genoplivning af denne ikke-statslige form for økonomisk demokrati forudsætter en inddæmning af kapitalismen, altså demokratisk kontrol med kapitalen. Historien viser, at dette er forudsætningen for, at den nylige interesse for forbruger- eller medarbejder-ejede virksomheder kan få vind i sejlene; ellers bliver de udkonkurreret.